
Istoria ca reprezentare sau întoarcerea în “paradisul pierdut”

Ionuț COSTEA

Se observă în istoriografia românească o inexplicabilă lipsă în orientarea spre interogarea de ordin teoretic asupra discursului despre trecut, în general prin istoriografie înțelegându-se abordarea cronologică a scrierilor convergente la un eveniment, fenomen sau problematică istorică.¹ Chiar dacă stărnim anumite orgolii considerăm că acest dezinteres marchează o lipsa de maturitate specifică unei comunități academice aflată într-o perioadă de post-ideologie totalitară. Pe de o parte, se motivează acest dezinteres prin spaima unei noi grile interpretative, fără relevanță în fapt, deoarece prin scrisul profesat istoricul se înscrie într-o anumită perspectivă teoretică, chiar dacă nu și-o asumă în mod direct. Pe de altă parte, se poate constata inexistența unui cadru instituțional adecvat care să susțină și să promoveze o atare cercetare ca obiectiv de bază și nu doar ca pe o îndeletnicire secundară, una printre altele, în preocupările științifice ale cercetătorilor. Această perspectivă poate fi socotită ca o consecință a primei remarci, în România comunistă neîncurajându-se astfel de tentative, istoria fiind un univers simbolic util legitimării puterii politice și de aceea înconjurat de “personalități” fidele partidului comunist. O altă cauză ar fi lipsa unui dialog intelectual relevant, absența unui dialog științific care să se îndepărteze de “monologul” enconomiastic, hagiografic. Ca urmare, dincolo de izolarea “obiectivă” la care este supusă cultura română în general, istoriografia în mod special, prin “marginalizarea” care o caracterizează, fie că ne place fie că nu, se regăsește o incompatibilitate cu discursul istoric occidental. Astfel, s-a pierdut interesul, apetența și înțelegerea sensului unui discurs teoretic orientat spre edificarea unei cunoașteri istorice în contextul dezbaterilor culturale, intelectuale ce caracterizează o epocă, în mod deosebit sfârșitul secolului al XX-lea. Ba mai mult, se disting voci ale unor istorici care neagă importanța discursului teoretic, considerând istoria istoriografiei ca pe o “Cenușăreasă” a istoriei. În cel mai bun caz, istoriografia este chemată să contribuie la reconstituirea unui climat politico-ideologic din anii totalitarismului comunist, sondarea ei regăsindu-se din perspectiva istoriei ca document al epocii, ca mărturie a unei “realități trecute” (vergangenen Wirklichkeit). Desigur, acestor cauze specifice spațiului românesc i se atașează altele, adevărate locuri comune în caracterizarea relației dintre istoric și profesia sa. S-a observat adesea că istoricii nu prea sunt interesați de filosofia și teoria istoriei. Spre exemplu, în istoriografia britanică, cazul lui Collingwood rămâne singular până la mijlocul secolului nostru. Istoricii sunt înclinați spre judecăți robuste, ca minți active, mai degrabă decât speculativi, după cum comenta M. Bloch în cartea sa despre meseria istoricului, ei iubesc viața și le place să fie absorbiți în vâltoarea acesteia²; ei nu se simt confortabil când teoretizează asupra muncii lor, ci preferă în mod simplu să și-o îndeplinească (to do it), riscând să rămână prizonierii științismului moștenit din secolul trecut.³

¹ F. Ankersmit, *Tropology and History*, 1994, p. 103.

² M. Bloch, *Apologie pour l'histoire ou métier d'historien*, Paris, 1967, p. 13: “L'incompréhension du présent naît fatalement de l'ignorance du passé. Mais il n'est peut-être moins vain de s'épuiser à comprendre le passé, si l'on ne sait rien du présent. J'ai déjà ailleurs rappelé l'anecdote: j'accompagnais, à Stockholm, Henri Pirenne; à peine arrives, il me dit: <Qu'allons-nous voir d'abord? Il paraît qu'il y a un Hotel de Ville tout neuf. Commençons par lui>. Puis, comme s'il voulait prévenir un étonnement, il ajouta: <Si j'étais un antiquaire, je n'aurais d'yeux que pour les vieilles choses. Mais je suis un historien. C'est pourquoi j'aime la vie>. Cette faculté d'appréhension du vivant, voilà bien, en effet, la qualité maîtresse de l'historien.”

³ Paul K. Conkin, Ronald N. Stromberg, *Heritage and Challenge. The History and Theory of History*, Forum Press, Arlington Heights, Illinois, 1989, p. 94.

În rândurile de față nu ne propunem decât o modestă și sumară trecere în revistă a principalelor teorii interpretative frecventate de istoriografia occidentală în anii '80-'90, cu specială privire asupra a ceea ce se numește "turnura lingvistică" în definirea concepției și scrisului despre trecut.

Peisajul cultural în amploarea sa, s-a orientat în secolul pe care-l traversăm spre utilitarism și construirea unei lumi în afara spaimelor și dezastrelor, în edificarea unei lumi controlată și sigură. Ca o reacție în fața acestei artificialități într-o zonă a interdisciplinarității, prin comunicarea istoriei cu antropologia se regăsește o provocare a omului contemporan pentru a se apleca spre o "lume naturală", redescoperită în afara inovațiilor tehnice, o lume primară, populată de mituri și povești, propusă de paradigma postmodernă. De aici izvorăște tendința istoricilor de a scrie o istorie-poveste eliberată din chingile tehnicismului identificat în istoriografie de experiența cantitativă sau structurală.

Marcându-ne profund proiecția identitară, istoria a devenit pentru societatea modernă un "călcai al lui Ahile". Proclamată drept știință, integrată umanisticii, istoria a tins să-și subordoneze spațiul cunoașterii sociale. Însușind un spațiu interdisciplinar, printr-o perspectivă concertantă dezvoltată în raporturile cu sociologia, etnologia, psihologia și antropologia, istoriei i se oferă un nou bagaj conceptual, dar și semnificații reformulate la nivelul motivațiilor umane. În acest context se desprind două trăsături marcante. În primul rând se constată o specializare a istoriei, apunând vremea când istoricii scriau best-sellers și deveneau figuri publice familiare; iar în al doilea rând, se constată ocuparea unui statut științific din partea istoriei. Începutul secolului impune dezbaterile despre metodă în cercetarea trecutului (Methodenstreit), științele umane desprinzându-se de tirania fizicii. Exprimată categoric această opțiune în cuvintele lui H. Bergson ("este o gravă eroare să gândești despre societate în același fel ca despre natură"), va contura în geografia cunoașterii două zone distincte și opozite, *Geistwissenschaften* și *Naturwissenschaften*. O dată cu "macularea îngerilor" promovată de societatea postindustrială, reducta istoriei a fost supusă unei redimensionări care n-a atins doar suprafața, de altfel într-o permanentă mișcare, ci adâncurile tectonice, natura disciplinei. Istoria (scrisul istoric) se delimitează de trecut (realitatea trecută) și este înțeleasă ca o formă de cunoaștere a cărei stabilitate se resimte subminată de relativism și perspectivism⁴. Sunt suspectate și puse în discuție obiectivitatea în cunoașterea istorică, libertatea anchetei istoricului și credința în continuitatea dezvoltării istoriei⁵. Asaltul se regăsește în perimetrul filosofiei istoriei sau dinspre pozitivismul logic. Ofensiva cunoaște o resuscitare în anii '70 prin cartea lui Paul Veyne⁶, în spațiul francez, și Hayden White⁷, în cel anglo-saxon și a fost reactualizată la începutul anilor '80 cu studiul lui Lawrence Stone dedicat resurecției narațiunii în detrimentul unei istorii hipermatematizate, o istorie cantitativă și serială sau, în varianta sa cea mai pronunțată, dezvoltată în cuprinsul literaturii de specialitate din America, sub formula cliometriei.⁸ După aproape zece ani, în primul număr din 1988, editorii revistei "Annales" remarcă simptomele unei crize cu care se confruntau științele sociale, reperabilă în abandonarea sistemului global de interpretare, a "paradigmelor dominante" impuse un timp de structuralism sau marxism, o dată cu refuzul suportului ideologic oferit de acestea. Se adaugă acestei cauze de perspectivă, una particulară, dar la fel de devastatoare, surprinsă în lipsa ipotezelor de lucru. În ciuda conturării

⁴ Jean-Francois Lyotard, *Condiția postmodernă*, Traducere și prefață de Ciprian Mihali, Editura Babel, București, 1993, p. 42: "Dar prin termenul de cunoaștere ("savoir") nu se înțelege numai un ansamblu de enunțuri denotative; în ea intră și idei legate de știința-de-a-face ("savoir-faire"), de știința-de-a-trăi ("savoir-vivre"), de știința-de-a-asculta ("savoir-ecouter") etc. Este vorba, în acest caz, de o competență care depășește determinarea și aplicarea doar a criteriului adevărului și care se extinde asupra criteriilor de eficiență (calificare tehnică), de justiție și/sau de fericire (înțelepciune etică), de frumusețe sonoră, cromatică (sensibilitatea auditivă, vizuală) etc. Astfel înțeleasă, cunoașterea ("savoir") este ceea ce face capabil pe cineva să profeseze "bune" enunțuri denotative; dar și "bune" enunțuri prescriptive, "bune" enunțuri evaluative..."

⁵ George G. Iggers, *New Directions in European Historiography*, Wesleyan University Press, Connecticut, 1984, p. 4.

⁶ P. Veyne, *Cum se scrie istoria?*, București, 1999.

⁷ H. White, *Metahistory*, The Johns Hopkins University Press, Baltimor & London, 1973.

⁸ Articolul lui L. Stone (personalitate considerată "o figură monumentală a profesiei"), un barometru al schimbărilor operate în disciplină în Marea Britanie în ultima jumătate de veac este tipărit în revista "Past and Present", apreciată ca o publicație deschisă dezbaterilor, susținătoare a întoarcerii narațiunii și a autorului în orizontul istoriei contemporane. Semnificativ pentru eforturile sale pe acest plan este schimbarea titlului cu care a apărut la început, în 1952, - "A Journal of Scientific History" - după numai șase ani, în 1958, - "A Journal of Historical Studies", cf. M. Hawkins.

unui peisaj gri istoria era prezentată ca o disciplină încă viguroasă, în măsură să traverseze incertitudinile. Păstrarea pe o linie de plutire se datora strategiei istoricilor de a-și păstra domeniul într-o mișcare continuă, prin absorbirea fronturilor deschise de alte discipline (etnologie, sociologie, demografie, antropologie) și prin promovarea unor noi teme de investigare (atitudinea înaintea vieții și morții, ritualuri și credințe, structuri parentale, formele de sociabilitate etc.)⁹. Cu toată siguranța afișată istoria se resimte într-o “turnură critică”, însemnând o schimbare de paradigmă în delimitarea obiectivelor sale. Este privit cu îndoială proiectul istoriei globale, capabilă să articuleze la toate nivelele realitatea socială, pretinzându-se renunțarea la modelul totalizant brodelian în favoarea particularismului, a definirii teritoriale a obiectului de cercetat și primatul acordat decupajului social. Geografia umanității este dinamită, rezultând o cartografie în care capătă relevanță morfologia socială, pluralitatea clivajelor sociale etc.¹⁰

În luările sale de poziție H. White surprinde o bază metaistorică pentru gândire alimentată de prezența unui “protocol lingvistic și o imaginație poetică” (“lingvistic protocol and poetic imagination”), ceea ce anulează diferența dintre istorie și filosofia istoriei, iar în cele din urmă modifică fundamentul pe care se proiectează istoria, având o natură estetică sau morală, mai degrabă decât una epistemologică (“ultimately aesthetic or moral rather than epistemological grounds”)¹¹.

Polemica iscată a cunoscut o consacrare și instituționalizare ulterioară prin includerea unei atari tematici la sesiunile internaționale și prin publicarea unor volume și reviste. Astfel, în 1991, vedea lumina tiparului cartea lui K. Jenkins intitulată sugestiv “Re-gândind istoria”, sintagmă reluată apoi în 1997, în titulatura unei reviste care își propune în mod programatic să fie un for de dezbatere pentru istorici în privința aspectelor ridicate de întâlnirea dintre istorie și postmodernism.¹² Proiectată ca un spațiu-dezbatere, prin subtitlul pe care și-l atașează, “The Journal of Theory and Practice”, publicația mărturisește un efort de cuprindere a reperelor teoretice în scrisul istoric, o dizolvare a teoriei în practică (“să arătăm cum aceste chestiuni – reconstructivism, constructivism, deconstructivism n.n. – pot fi demonstrate prin scrierea trecutului”¹³). Pornită din inițiativa unei prestigioase edituri londoneze, revista s-a născut prin concursul a trei istorici (A. Munslow, K. Jenkins, P. Joyce) care s-au impus în ultimul deceniu prin contribuții temeinice și sistematice în domeniul teoriei istoriei. Inițiativa apariției noii reviste este asumată de editura Routledge, când în vara anului 1995, conducătorul comisiei de istorie, H. McCallum i-a invitat pe cei trei teoreticieni ai istoriei la o discuție de principiu legată de publicarea unei reviste care să oglindească schimbările petrecute în evaluarea naturii istoriei pentru lumea contemporană. Ulterior au elaborat un chestionar, răspândit în Europa și America, menit să testeze opiniile istoricilor cu privire la starea actuală a disciplinei. Din răspunsurile primite se desprind câteva constante: i se impută postmodernismului plasarea istoriei într-o zonă ambiguă, a reprezentării; neputința acceptării colapsului semnificației; obediența față de mitul istoricului neangajat; persistența într-un singur registru al explicării, cel al contextualizării, bazată pe simpla inferență. Se conturează, pornind de la aceste observații, prezența istoriei într-o “stare de flux” (“history today as existing in a state of flux”)¹⁴. Într-o primă instanță, putem observa, chiar dacă rămânem la un nivel formal, că prin regândirea istoriei se are în vedere modificările petrecute în natura cunoașterii istorice și nu doar dezbaterea unor inovații izvorâte dintr-o schimbare de generații sau datorate unei simple îmbogățiri a spațiului documentar. Semnificația dezbaterii este una profundă, fiind interogată paradigma generală a cunoașterii în care se poziționează și își găsește resursele istoria. Istoriografia contemporană, în programul revistei, este predominată de anxietate (“present high anxiety”), o anxietate stimulată de două considerente: primul este rezultatul dezbaterii din interiorul disciplinei referitoare la studierea și reprezentarea trecutului; cel de-al doilea cade sub incidența a ceea ce Peter

⁹ R. Chartier, *Le monde comme representation*, în vol. “Au bord de la falaise. L'histoire entre certitudes et inquietude”, Paris, 1998, p. 67-69.

¹⁰ *Ibidem*, p. 71-72.

¹¹ H. White, *Metahistory*, p. 37.

¹² A. Munslow, Editorial, în “Rethinking History”, I (1997), nr. 1, p. 3: “a need for a forum which will bring together in one place the non-sectarian questioning of the establishment of ideas and methods in our reconstruction, construction, and deconstruction of the past”.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 1.

Burke numea memorie socială, interesată în organizarea trecutului ca memorie publică. Prin urmare, istoria este înțeleasă ca o “formă de narațiune” (“history is a form of narrative”), desprinzându-se de presupuziția empiristă că limbajul oglindește obiectele și că, astfel, reprezintă realitatea trecută într-un mod adevărat. De la un proces de studiu/cunoaștere integrat cultural istoria devine prezența unei conștiințe ideologice de sine (“ideologically self-conscious”) și o auto-reflecție epistemologică și istoriografică (“epistemologically and historiographically self-reflexive”). Se impune, în acest mod, perspectiva enunțată de M. Foucault în termenii căreia istoria este un discurs cultural al cunoașterii, implicând structurile societății și, deopotrivă, convenții culturale. Recunoscând cunoașterea ca un produs creat/distorsionat de limbaj, editorii acceptau că istoria este rodul cunoașterii noastre asupra trecutului. Cunoașterea, după cum sesiza Derrida, nu depinde doar de concepte și text (în sensul de praxis), ci mai ales de relația cu forma înregistrării trecutului, de ideologie, putere și manifestările sale sociale și instituționale.¹⁵

Teritoriul istoriei apare dintr-o perspectivă tridimensională. În primul rând dintr-o perspectivă epistemologică se sesizează renunțarea la cartezianismul eului transcendent, la apelul istoricului la valori polarizatoare precum adevărat/fals și revenirea la aristotelism, la un aristotelism eliberat de valențe ierarhizatoare în ceea ce privește cunoașterea, particularismul și universalismul ne mai fiind criterii de departajare valorică. Aceasta perspectivă înseamnă o revenire la morală, la dimensiunea etică a istoriei, istoricul oscilând în judecarea trecutului pe coordonatele binelui și răului. Valorile morale se definesc prin limbaj, cel ce operează diferența între forma de viață a omului și viața de turmă a anumitor specii de animale. Limbajul distinge între comunicarea naturală definită de expresia “propriei situații” și ceea ce determină “cele folositoare și cele păgubitoare”. De asemenea, vocabularul istoricului cunoaște o redimensionare, el nu-și mai propune să înțeleagă și să explice trecutul, ci să-l descrie și să-l reprezinte. Această deschidere propusă de filosofia istoriei în proiectarea realității trecute în scrisul istoric sub forma reprezentării semnaleză participarea la dialogul dominant din contextul filosofiei cunoașterii. Reprezentarea pretinde încorporarea a două segmente, a obiectului-realitate, pe de o parte, și a obiectului-imaginat (a imaginii păstrată în mintea noastră despre acest obiect), pe de altă parte. Stabilizată la acest nivel, reprezentarea distinge între o prezență interioară și alta exterioară, ambele creatoare de semnificații. În termenii lui P. Ricoeur reprezentarea este înțeleasă ca o reduplicare a prezenței, ca o re-rezentare a prezenței (“as the reduplication of presence, as the re-presenting of presence”)¹⁶. Modernitatea a impus o congruență la nivelul ariei semantice între reprezentare și mimesis, această echivalență sugerând în profunzime raportul dintre obiect și semn fundat pe imitație. Sensurile mimesis-ului se circumscriu unor sisteme filosofice separând utilizarea noțiunii într-o perspectivă aristotelică de cea platonice. Platon folosește adesea acest cuvânt interpretându-l ca o redublare a prezenței, opera de artă și limbajul fiind descrise ca și copii palide ale lucrurilor, în timp ce însăși lucrurile împrumută semnificația din modelele absolute și incomprehensibile, Ideile. Într-o perspectivă aristoteliană se consacră o dublă ruptură de această interpretare¹⁷. În primul rând, pentru Aristotel mimesis-ul are loc doar în aria acțiunilor umane, a poesisului (“for Aristotle, there is mimesis only where is poesis”). În al doilea rând, departe de a produce o imagine ștearsă a lucrurilor preexistente, mimesis-ul promovează o augmentare de semnificație în câmpul acțiunii (“mimesis brings about an augmentation of meaning in the field of action”). Această mutație în semantica noțiunii de mimesis este legată de apropierea de artă din punctul de vedere al discursului, sau de ceea ce numim astăzi prin teoria narațiunii. În interiorul acestui micro-univers al discursului, mimesis-ul se ilustrează în contextul acțiunii umane, producând o imitare a poesisului, o activitate productivă, este activitatea prin care sunt distribuite incidentele într-un plan; această activitate de angajare coerentă a fost numită de Aristotel ca mythos¹⁸. P. Ricoeur distinge în

¹⁵ *Ibidem*, p. 2-3; se ilustrează în mod exemplar aceasta observație a lui Derrida în cazul istoriei orale – cf. A. Portelli, What make difference in oral history?, în *Oral History Reader*, New York, 1998, p. 312-328. Complexitatea discursului despre trecut remarcă prezența a trei opțiuni majore pentru istoricul contemporan: reconstructivismul, constructivismul și deconstructivismul. Pentru o mai largă prezentare vezi: A. Munslow, *The Routledge Companion to Historical Studies*, London and New York, 2000, p. 53-55, 69-73; idem, *Deconstructing History*, London and New York, 1999.

¹⁶ P. Ricoeur, *Mimesis and Representation*, în vol. “A Ricoeur Reader: Reflection and Imagination”, edited by Mario J. Valdes, New York, London, 1991, p. 137.

¹⁷ *Ibidem*, p. 138.

analiza pe care o întreprinde trei tipuri de mimesis: ca pre-înțelegere a ceea ce acțiunea umană este, în dimensiunile sale semantice, simbolice și temporale; ca producătoare de semnificații în acțiunea unei cvasi-lumi printr-o activitate constructivă, ea nu mai este o simplă replică a acțiunii, această construcție reprezintă o schemă inteligibilă (textul narativ achiziționează o autonomie semantică fundamentată în trei direcții: presumarea intenției autorului; capacitatea auditorului de a înțelege; și prin geneză ca un produs condiționat socio-cultural); ultimul tip, se plasează la intersecția lumii textului cu lumea ascultătorului sau a cititorului, a receptorului.¹⁹

Discuția aceasta a fost recepționată de istorici și ilustrată în dezbateri teoretice semnificative. Tensiunea se concentrează, scria într-un studiu R. Chartier²⁰, între obiectivitatea structurilor (objectivité des structures) - teritoriu al istoricului în siguranță, unde se folosesc masiv documente și serii cantitative, date cuantificabile, și unde se pretinde reconstituirea societăților într-un mod apreciat ca veritabil – și subiectivitatea reprezentărilor (subjectivité des representation) – care se atașează altei istorii văzută ca discurs și distanțată de prezentarea realității. Reprezentarea colectivă apare ca o matrice practică în care se construiește lumea socială. Ceea ce articulează această întoarcere la M. Mauss și E. Durkheim și la noțiunea de “reprezentare colectivă” este conceptul de mentalitate. Ca urmare, susține R. Chartier, se recomandă trei modalități de raportare la lumea socială: munca de clasificare și de decupare ce produce configurații intelectuale multiple prin care realitatea este reconstituită în mod contradictoriu de diferite grupuri din cuprinsul unei societăți, apoi, sunt avute în vedere practicile care vizează recunoașterea unei identități sociale, înțeleasă ca o manieră proprie de a fi a lumii, semnificată simbolic în statut și rang social; în fine, formele instituționalizate și obiectivizate grație “reprezentărilor”, marcând un mod de existență perpetuu al grupului, comunității sau clasei sociale. Din aceste alinamente se deschide o dublă viziune, una, care interceptează construirea identității sociale ca rezultat al unui raport de forțe între reprezentările impuse prin cei care au puterea și aceea produsă de fiecare comunitate în parte. Cealaltă perspectivă consideră decupajul social obiectiv ca o traducere a creditului acordat reprezentării pe care fiecare grup social și-o dă.²¹

O a doua coordonată care trebuie avută în vedere este metodologia istoriei și noțiunile și conceptele puse în circulație de aceasta. Se observă, dincolo de obstinția unor istorici de a fundamenta caracterul științific al propriei discipline apelând la temeinicia metodelor utilizate în cercetarea trecutului, că prin dinamica majoră descrisă de preocupările istoricilor în ultimele decenii, inovațiile sunt permanente sub raport metodologic, frontierele fiind mereu împinse spre teritorii noi. Această dinamică a fost remarcată prin compararea frecvenței conceptelor fundamentale în discursul istoric din anii ‘60 față de anii ‘80, când s-a putut constata că doar noțiunile de spațiu și timp sunt prezente în ambele cazuri, celelalte concepte fiind complet schimbate.

Cea de-a treia dimensiune se trasează din perspectiva raportului dintre istorie și ideologii. Refuzarea ideologiei totalizatoare, sau ceea ce desemna “sfârșitul istoriei”, conduce la o multiplicare a ideologiilor, istoricul fiind prin natura lucrurilor angajat social. Societatea este înțeleasă în termenii lui M. Foucault, ca un câmp de forțe compus din multiple centre de putere.

Astfel structurată concepția despre istorie, postmodernismul dezvoltă o formă radicală de scepticism și acceptă ca o condiție definitorie negarea interceptării trecutului ca realitate obiectivă. Renunțarea la adevărul obiectiv, universal, dă naștere unei perspective relativiste asupra descrierii și interpretării experiențelor trecute, în egală măsură, privind cu suspiciune orice încercare de construcție narativă în termenii căreia societatea umană sau istoria este înțeleasă. Detașarea de construcțiile narative este în fapt o detașare de filosofii totalizatoare ale secolului al XVIII-lea, în general o abandonare a hegelianismului sau a tradiției creștine. Apropiindu-se de Nietzsche, Wittgenstein și lunga tradiție a filosofiei sceptice, postmodernismul neagă calitatea și ierarhia cunoașterii conturată în dezbaterile dintre știință și artă. Cunoașterea este rezultatul unui proces care implică prezența observatorului și

¹⁸ *Ibidem*: “He – Aristotel n.n. – Uses the term mythos strictly – at least in the Poetics – to designate the working of mimesis, that is, the act of composing, bringing together, and arranging the incidents into a unique and complete action. Thus, chapter six of the Poetics defines mythos as synthesis ton pragmaton, the arrangement of the incidents.”

¹⁹ *Ibidem*, p. 140-152.

²⁰ R. Chartier, *An bord du falaise*, p. 77.

²¹ *Ibidem*, p. 78.

a naturii (în cazul istoriei a realității trecute), această interferență a cercetătorului determinând ca prin cunoaștere să nu putem reflecta realitatea, trecutul “așa cum a fost” (wie es eigentlich gewesen) în termenii științei moderne definite în veacul al XIX-lea. Mai degrabă este creată în procesul de cunoaștere o nouă realitate la intersecția trecutului-eveniment cu prezentul-poveste al autorului. Astfel istoria este înțeleasă ca o serie de discursuri despre lume, ele nu creează această lume, dar apropiindu-se de ea îi conferă deplina semnificație pe care o posedă. Istoria și trecutul există independent unul de altul, realitatea poate fi percepută în mod diferit de geografi, sociologi, economiști, artiști, în timp ce în interiorul fiecărei discipline se consacră interpretări diferite, determinate sincronice sau diacronic.²²

Un alt factor care marchează relativizarea cunoașterii este limbajul, având rolul de a media și a determina realitatea. În această ipostază textul și realitatea sunt două entități aflate în interacțiune, dar care au propria autonomie. Textul nu oglindește în mod simplist realitatea, nu este o fotografie a acesteia, ci mai degrabă o re-construiește într-un orizont specific comunicării, unde cuvintele capătă semnificație printr-o proprie referențialitate a textului. Dintr-o astfel de perspectivă, lumea văzută ca text, iar istoria înțeleasă ca reprezentare, istoricii trebuie să abandoneze studiul istoriei având ca obiect trecutul, principala lor preocupare urmând a fi studiul trecutului-text din universul teoriei literare. H. White, campionul rolului limbajului, transferă interesul istoricului de la istoria limbajului la istoria ca limbaj. Această provocare de examinare a textului istoric ca un artefact literar impune o delimitare între istorie și poveste. Istoria utilizează faptele, evenimentele, construind o narațiune, o poveste. Scrierea istoriei recurge la tehnicile literare, textul fiind construit cu un început, un sfârșit după un anumit plan. O astfel de atitudine solicită un angajament al istoricului, prin urmare o manipulare a faptelor și evenimentelor într-o structură narativă. Evenimentele în sine pot avea o valoare neutrală, dar cuprinderea lor într-o poveste le acordă un potențial imaginar. Apelul la surse, pe baza cărora se caută anihilarea tensiunii dintre povestea-adevărată, obiectivul primordial pentru istoricul modernist, și povestea-”reprobabilă”, încărcată cu un potențial de instabilitate, provenind de la autor și cititor deopotrivă, definește în termenii modernității conceptul de autoritate, ceea ce creează relevanță din perspectiva istoriei oneste și credibile. Această chestiune este clar exprimată de Arnaldo Momigliano care afirma că “întreaga metodă modernă în cercetarea istoriei este fundamentată pe distincția dintre autoritatea originală și cea derivată”. Diferența dintre sursele primare și secundare nu face decât să elimine din atenția istoricului a “celorlalte” izvoare ale discursului (“other source of discourse”)²³. Înțelegerea conceptului de *other source* se explică prin cuprinderea scrisului istoric într-o determinare culturală și ca rezultat al unor convenții lingvistice derivate din ceea ce s-a numit retorică (“is the product of complex cultural form and deep-seated linguistic conventions”)²⁴. Din această perspectivă inventarea istoriei ca adevăr nu mai are nici o relevanță în legătură cu onestitatea și profesionalismul cercetătorului. Standardul onestității și profesionalismului trebuie căutat în acuratețea acestor convenții, în măsura în care ele permit sau exclud apropierea selectivă a trecutului. Datele istorice nu se găsesc în izolare, orice obiect sau text care odată a fost identificat drept un material pentru istorie este deja implicat în mod hotărâtor într-un sistem cultural. Astfel, capătă sens cuvintele medievalistului Nancy Partner care nota: “Arhivele conțin numeroase lucruri interesante, dar Adevărul nu este inclus printre ele.”

În acest orizont se desprind trei caracteristici semnificative pentru istorie: între autor și actorul istoriei nu se mai poate face o delimitare certă, textul nu mai are o unică semnificație și dispariția teleologiei.

Privit ca o perspectivă pesimistă, postmodernismul, îl absolvă pe istoric de cartezianism și de problemele epistemologice izvorâte din aceste alinamente, propunând în termenii lui F. Ankersmit un nou vocabular prin care trecutul este receptat, înlocuind înțelegerea și explicarea cu interpretarea și reprezentarea realității trecute. Astfel, eliberat de stigmatul păcatului original, curiozitatea reflexivă a ego-ului transcedental cuantificată de antiteza adevărat/fals, istoricul se adăpostește într-o liniște a împăcării cu sine. Nu este vorba de o resemnare, mai

²² K. Jenkins, *Re-thinking History*, London, New York, 1991, p. 5.

²³ Hans Kellner, *Language and historical representation*, în vol. “A Reader History of Postmodernism”, edited by K. Jenkins, New York, 1997, p. 128.

²⁴ *Ibidem*, p. 127.

degrabă o abandonare a superbiei științifice care pretindea elaborarea unor concepte generale de receptare a realității, chiar dacă ele erau văzute în diferite arii temporale (durata lungă, conjunctura și timpul evenimentului). Din acest punct de vedere pesimismul nu înseamnă decât conștientizarea derizoriului, marginalului și irelevantului care compun viața oamenilor în toate timpurile. În alte cuvinte, nu este decât o reîntoarcere la înțelepciunea biblică: “Deșertăciune a deșertăciunilor, totul e deșertăciune.” Prin această poartă istoricul se poate întoarce în “paradisul pierdut”.